

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาปัญหาทางการเรียนและความต้องการการดูแลช่วยเหลือของผู้เรียนสูงวัย ในระบบการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนสูงวัยในระบบการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และ 3) เพื่อศึกษาประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนสูงวัยในระบบการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ในด้านการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ทางไกล ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ
 - 1.1 ความหมายของรูปแบบ
 - 1.2 ประเภทของรูปแบบ
 - 1.3 การพัฒนารูปแบบ
 - 1.4 การประเมินรูปแบบ
 - 1.5 รูปแบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนสูงวัย
2. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
 - 2.1 ความหมายของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
 - 2.2 จิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
 - 2.3 องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
 - 2.4 แนวทางการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ
3. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
 - 3.1 ความเป็นมาของการจัดการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
 - 3.2 ปัญหาและความต้องการของผู้เรียนสูงวัยเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ในระบบการศึกษาทางไกล
4. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการจัดการมหาวิทยาลัยวัยที่สาม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ

รูปแบบหรือโมเดล (Model) เป็นสิ่งที่ถูกทำให้เกิดขึ้นตามแนวคิด ทฤษฎีหรือข้อค้นพบของผู้ที่ศึกษาภายใต้ข้อมูลหรือข้อค้นพบนั้นๆ

1.1 ความหมายของรูปแบบ

นักวิชาการ ได้ให้ความหมายของรูปแบบทั้งในลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ซึ่งพอจะสรุปความหมายของรูปแบบที่นักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นไว้ได้ดังนี้

บุญชม ศรีสะอาด (2549, น. 1) ได้สรุปความหมายของรูปแบบไว้ 3 ประการ ดังนี้

1) รูปแบบหมายถึง การนำเสนอของชุดกระบวนการ ระบบหรือภายใต้ขอบเขตของการวิเคราะห์ พัฒนาและหรือการปรับเปลี่ยนกระบวนการ เป็นการนำเสนอของข้อมูลกิจกรรมความสัมพันธ์และการบังคับ

2) รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างของความเกี่ยวข้องระหว่างชุดของปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์หรือเหตุผลและผลซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยให้เข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ และสามารถใช้รูปแบบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่างๆ

3) รูปแบบ หมายถึง ชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความตรง (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) แล้วสามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยวิธีการทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย

สมเกียรติ บุญรอด (2550, น. 17) ได้ให้ความหมายของรูปแบบว่า หมายถึง กรอบแนวคิดที่อธิบายแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นชุดของตัวแปรหรือองค์ประกอบที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์กัน ซึ่งอาจเป็นแนวคิดที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมก็ได้

อภิญา แก้วชื่น (2550, น. 52) ได้ให้ความหมายของรูปแบบว่า หมายถึง วิธีการที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารร่วมกับแบบวิธีการที่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยผ่านกระบวนการทดสอบความมั่นคงและความน่าเชื่อถือ ด้วยกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบ

จิราวรรณ พาชอบ (2556, น. 104) ได้สรุปความหมายของรูปแบบไว้ว่า รูปแบบหมายถึง สิ่งที่ได้รับการพัฒนาขึ้นจากชุดของปัจจัย องค์ประกอบ หรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กัน โดยความสัมพันธ์นั้น สามารถแสดงในรูปแผนภาพ แผนภูมิ หรือแบบจำลองเพื่ออธิบายหรือแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญและความสัมพันธ์ของเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้เข้าใจง่ายขึ้น

สุนันทา สังขทัตน์ (2556, น. 40) ได้สรุปความหมายของรูปแบบไว้ว่า รูปแบบเป็นแบบอย่างหรือตัวอย่างของสิ่งของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำหรือ

ใช้เลียนแบบในอนาคต เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่ผู้ศึกษาได้พัฒนาขึ้น เพื่อแสดงหรืออธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะหรืออาจเป็นชุดขององค์ประกอบของโครงสร้างที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตัวแปร

จากความหมายของรูปแบบข้างต้นสรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง ชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่ได้พัฒนาขึ้น เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ โดยผ่านกระบวนการทดสอบความแม่นยำและความน่าเชื่อถือ ด้วยกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบ

1.2 ประเภทของรูปแบบ รูปแบบมีหลายประเภทด้วยกันซึ่งนักวิชาการด้านต่างๆ ก็ได้จัดแบ่งประเภทต่างกันออกไป ดังนี้

ทิสนา แคมมณี (2550, น. 220-221) ได้สรุปประเภทของรูปแบบ ดังนี้

1) รูปแบบเชิงเปรียบเทียบ (Analogue Model) เป็นความคิดที่แสดงออกในลักษณะของการเปรียบเทียบสิ่งต่างๆ อย่างน้อย 2 สิ่งขึ้นไป

2) รูปแบบเชิงภาษา (Semantic Model) เป็นความคิดที่แสดงออกผ่านโดยการพูดและเขียน

3) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematic Model) เป็นความคิดที่แสดงออกผ่านทางรูปแบบคณิตศาสตร์

4) รูปแบบเชิงแผนผัง (Schematic Model) เป็นความคิดที่แสดงออกผ่านทางแผนผัง แผนภาพไดอะแกรม กราฟ เป็นต้น

5) รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) เป็นความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรต่างๆ ของสภาพการณ์ปัญหา

จร สุนทรสรายุทธ (2551, น. 69-70) ได้จำแนกประเภทของรูปแบบออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1) รูปแบบเชิงอุปมาอุปมัย (Analogue Model) เป็นรูปแบบที่ใช้ในการเปรียบเทียบอุปมาอุปมัยปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม

2) รูปแบบเชิงภาษา (Semantic Model) เป็นรูปธรรมที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยาย หรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิหรือรูปภาพเพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้นๆ

3) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) รูปแบบสมการทางคณิตศาสตร์ เป็นสื่อการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ

4) รูปแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคการวิเคราะห์ เส้นทาง (Path Analysis) และหลักการสร้าง Semantic Model โดยนำตัวแปรต่างๆ มาสัมพันธ์กัน เชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น

Stenier (1988, p. 9; อ้างถึงใน สุนันทา สังขทัศน์ 2556, น. 41) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบ เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) โมเดลเชิงกายภาพ (Physical Model) ประกอบด้วย

(1) โมเดลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น โมเดลหรือแบบจำลองของเครื่องบินที่สร้างขึ้นและจำลองมาจากเครื่องบินจริง

(2) รูปแบบเพื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น รูปแบบหรือแบบจำลองที่ได้ออกแบบไว้เพื่อใช้เป็นต้นแบบผลิตเครื่องบิน ซึ่งต้องสร้างโมเดลหรือแบบจำลองเป็นต้นแบบขึ้นมาก่อนเพื่อจะได้นำไปใช้เป็นต้นแบบในการผลิต

2) โมเดลเชิงความคิดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Conceptual Model) แบ่งออกเป็น ดังนี้

(1) โมเดลแนวความคิดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คือ โมเดลหรือแบบจำลองที่สร้างขึ้นมาโดยจำลองจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว

(2) โมเดลเชิงแนวคิดเพื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คือ โมเดลหรือแบบจำลองที่สร้างขึ้นมาเพื่อใช้อธิบายทฤษฎี

จากประเภทของรูปแบบดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า รูปแบบสามารถแบ่งออกได้หลายประเภท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของหัวเรื่องหรือปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการหรือพัฒนาขึ้น ซึ่งรูปแบบควรแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสร้างที่แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ใหม่ๆ ที่สามารถอธิบายได้

1.3 การพัฒนารูปแบบ

การพัฒนารูปแบบนั้นอาจจะมีขั้นตอนในการดำเนินงานแตกต่างกัน และมีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนว่ามีการดำเนินการอย่างไร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะและกรอบแนวคิดซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนั้นๆ ซึ่งนักวิชาการและนักการศึกษาได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ ดังนี้

สมาน อัครภูมิ (2549, น. 66) ได้สรุปขั้นตอนของการพัฒนารูปแบบ ดังนี้

- 1) ขั้นศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับหลักการและข้อมูลพื้นฐานประกอบการสร้างรูปแบบ
- 2) ขั้นการสร้างรูปแบบขั้นต้น
- 3) ขั้นการประมวลความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับรูปแบบ
- 4) ขั้นการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาเป็นรูปแบบที่สมบูรณ์

มาลี สิบกระแสบ (2552, น. 114-115) ได้สรุปแนวทางสำหรับใช้ในการพัฒนารูปแบบ 4 ประการ ดังนี้

1) รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้างของตัวแปรมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงแบบธรรมดา อย่างไรก็ตามความเชื่อมโยงแบบเส้นตรงแบบธรรมดานั้นก็มีประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการพัฒนารูปแบบ

2) รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบได้ สามารถตรวจสอบได้โดยการสังเกตและหาข้อสรุปด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์

3) รูปแบบควรจะต้องระบุชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่จะศึกษา ดังนั้น นอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ควรใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย

4) รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างโน้ตค้นใหม่ และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งเป็นการขยายองค์ความรู้ในเรื่องที่เรากำลังศึกษาด้วย

บุญชม ศรีสะอาด (2554, น. 29) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบว่าการวิจัยที่ใช้รูปแบบเป็นการวิจัยแนวใหม่ที่กำลังได้รับความสนใจมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการวิจัยที่ใช้รูปแบบจะช่วยให้ได้ความรู้ที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เป็นการวิจัยที่ช่วยพัฒนาความรู้ให้มีความชัดเจนในระบบการพัฒนารูปแบบเริ่มจากการศึกษาค้นคว้า ทฤษฎี แนวความคิด ศึกษารูปแบบที่มีผู้พัฒนาไว้ในเรื่องเดียวกันหรือเรื่องอื่นๆ ตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยให้สามารถกำหนดองค์ประกอบหรือตัวแปรต่างๆ ภายในรูปแบบรวมทั้งลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรเหล่านั้น หรือลำดับก่อนหลัง ของแต่ละองค์ประกอบในรูปแบบ การพัฒนารูปแบบนี้จะต้องใช้หลักของเหตุผลเป็นรากฐานสำคัญและ การศึกษาค้นคว้ามากจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบยิ่งขึ้น ผู้วิจัยอาจคิดในโครงสร้างของรูปแบบ ขึ้นมาก่อนแล้วปรับปรุง โดยอาศัยข้อเสนอเทศจากการศึกษาค้นคว้า ทฤษฎี แนวความคิด รูปแบบหรือผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องหรือทำการศึกษาค้นคว้าองค์ประกอบย่อยแต่ละตัว แล้วคัดเลือกองค์ประกอบที่สำคัญ ประกอบขึ้นเป็นโครงสร้างของรูปแบบก็ได้

จากแนวคิดในการพัฒนารูปแบบข้างต้น สรุปได้ว่า ในการพัฒนารูปแบบควรเริ่มต้นจากการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะสร้างหรือต้องการพัฒนารูปแบบให้ชัดเจน เพื่อนำมาใช้ในการสร้าง กรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบ แล้วค่อยนำรูปแบบนั้นไปตรวจสอบหาความเหมาะสม หรือนำไปทดลองใช้เพื่อนำมาปรับปรุงและนำเสนอในขั้นตอนต่อไป

1.4 การประเมินรูปแบบ ในการสร้างหรือพัฒนารูปแบบจำเป็นต้องมีการประเมินรูปแบบ เพื่อให้แน่ใจว่ารูปแบบที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ ถูกต้องเหมาะสม สามารถนำไปใช้ได้จริงหรือไม่ซึ่งนักการศึกษาและนักวิชาการ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินรูปแบบไว้ ดังนี้

Keepves (1988, p. 201) ได้เสนอความคิดว่าการสร้างรูปแบบที่ดีต้องมีการทดสอบรูปแบบควบคู่ไปด้วย ในการทดสอบรูปแบบทางสังคมและพฤติกรรมศาสตร์นั้น จะต้องมีข้อมูลเชิงปริมาณและตัวเลขทางสถิติแสดงอย่างชัดเจน แต่ในการทดสอบรูปแบบทางการศึกษาบางเรื่องยังมีข้อจำกัดไม่สามารถกระทำได้ชัดเจนในเชิงสถิติ

อุทุมพร จามรมาน (2541, น. 81) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างรูปแบบว่า จุดมุ่งหมายสำคัญของการสร้างรูปแบบเพื่อทดสอบ หรือตรวจสอบรูปแบบนั้นด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ การตรวจสอบ รูปแบบมีหลายวิธีซึ่งอาจใช้การวิเคราะห์จากหลักฐานเชิงคุณลักษณะและเชิงปริมาณ

โดยที่การตรวจสอบ รูปแบบจากหลักฐานเชิงคุณลักษณะอาจใช้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ ส่วนการตรวจสอบ โมเดลจากหลักฐานเชิงปริมาณใช้เทคนิคทางสถิติ

จินตนา ศักดิ์ภู่อราม (2545, น. 13) ได้เสนอแนวคิดการประเมินรูปแบบโดยใช้ ผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

1) การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิจะเป็นการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งเฉพาะในประเด็นที่ นำมาพิจารณา แต่อาจผสมผสานปัจจัยในการพิจารณาต่างๆ เข้าด้วยกันตามวิจญาณของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณภาพ ประสิทธิภาพ หรือความเหมาะสมของสิ่งที่ทำการ ประเมิน

2) เป็นรูปแบบการประเมินที่เน้นความเป็นเฉพาะทางในเรื่องที่จะประเมินและ ต้องใช้ความรู้ความสามารถของผู้ประเมินอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะองค์ความรู้เฉพาะสาขานั้น ผู้ที่ศึกษา เรื่องนั้นจริงๆ จึงจะทราบและเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

3) เป็นการประเมินโดยให้ความเชื่อถือในตัวผู้ทรงคุณวุฒินั้นที่ยังธรรมและมีคุณูปนิญที่ดี ทั้งนี้มาตรฐานและเกณฑ์พิจารณาต่างๆ นั้นจะเกิดขึ้นจากประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงคุณวุฒินั้นเอง

4) เป็นรูปแบบที่ยอมให้ความเชื่อถือในตัวผู้ทรงคุณวุฒิตามอหยาศัย และความถนัดของแต่ละคน นับตั้งแต่การกำหนดประเด็นสำคัญที่พิจารณา การเก็บรวบรวม การประมวลผล การวินิจฉัย ข้อมูล ตลอดจนวิธีการนำเสนอ

จากแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินรูปแบบข้างต้น สรุปได้ว่า แนวทางในการประเมิน รูปแบบมี 2 แนวทาง ประกอบด้วยการประเมินโดยใช้ผู้ทรงคุณวุฒิและการใช้วิธีการทางสถิติ ในการวิจัยครั้งนี้เป็นรูปแบบเชิงความคิด (Conceptual Model) และประเมินรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

1.5 องค์ประกอบของรูปแบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนสูงวัย

มีผู้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับการเรียนรู้ โดยประไพ ฉลาดคิด (2548) แบ่งองค์ประกอบไว้ 4 องค์ประกอบ คือ

1) ผู้สอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งต่อการสอน เพราะต้องเป็นผู้รู้หลักสูตร และนำเนื้อหาสาระมาดำเนินการสอน มีการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ตลอดเวลาของการเรียน การสอน โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในบทเรียน มีทักษะ กระบวนการ และมีเจตคติที่ดีตามเจตนารมณ์ของบทเรียนและหลักสูตร นอกจากนั้นครูยังต้อง มีความสามารถใช้สื่อประกอบการสอน และสอนให้ตรงตามจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ทำให้การสอน ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

2) ผู้เรียน เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสอน เพราะการสอนจะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องมีผู้เรียนเป็นผู้ได้รับความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ต่างๆ ที่ผู้สอนจัดให้ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เป็นไปตามจุดประสงค์ของการสอนที่ตั้งไว้

3) กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบอีกประการหนึ่ง ที่มีความสำคัญมากต่อการสอน กิจกรรมการเรียนการสอนนั้นออกแบบโดยผู้สอนและผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ จนเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีการวัดผลและประเมินผลตามที่ผู้สอนได้วางแผนไว้

4) บริบทในการเรียนการสอน ในการสอนที่ต้องการให้เกิดผลที่ดีทั้งต่อผู้สอนและผู้เรียนนั้น สภาพแวดล้อมทั้งในและนอกห้องเรียนก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องคำนึงถึงอันได้แก่ ความเหมาะสมของสีในห้องเรียน การถ่ายเทของอากาศ ทิศทางลม เสียงรบกวนจากภายนอกห้องเรียน เช่น เสียงรถยนต์วิ่งผ่านไปมา กลิ่นเหม็นจากตลาดสด เป็นต้น

ทั้งนี้ ยังสอดคล้องกับ Ning_sced (<http://pichaikum.blogspot.com/2008/11/blog-post.html>) ได้กล่าวองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1) ผู้สอน เป็นผู้ที่มีความสำคัญในการที่จะแปลมาตรฐานการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ที่เป็นตัวหนังสือให้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม น่าสนใจ และมีกระบวนการเรียนรู้หลากหลายวิธีอย่างอิสระ จะต้องรู้จักเลือกปรับปรุงเทคนิคและวิธีการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาและผู้เรียนโดยไม่ใช้วิธีการเดียว ควรมีการดัดแปลงและเลือกใช้วิธีการให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และเนื้อหาในแต่ละเรื่อง เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้

2) ผู้เรียน เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ ผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งบุคลิกภาพ สติปัญญา ความถนัด ความสนใจและความสมบูรณ์ของร่างกาย ผู้เรียนควรมีโอกาสร่วมคิด ร่วมวางแผนในการจัดการเรียนการสอน และมีโอกาสเลือกวิธีเรียนได้อย่างหลากหลาย ตามความเหมาะสมภายใต้การแนะนำของผู้สอน

3) เนื้อหาวิชาต่างๆ ซึ่งผู้สอนจะต้องจัดเนื้อหาวิชาให้มีความสัมพันธ์กัน มีความน่าสนใจ เหมาะสมกับวัยระดับชั้น รวมทั้งสภาพสิ่งแวดล้อมของการจัดการเรียนรู้

4) สื่อ/แหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ อุปกรณ์ช่วยในการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5) สภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ ผู้สอนต้องมีวิธีการที่จะจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทางวิชาการ เช่น จัดห้องชวนคิด ห้องกิจกรรม วิทยาศาสตร์ จัดระบบนิเวศจำลอง จัดบริเวณโรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางชีววิทยา ธรณีวิทยา ฯลฯ มีการดัดแปลงห้องเรียนให้นักเรียนทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถมีปฏิสัมพันธ์กันได้ดี และจัดกิจกรรมที่เอื้อให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วย

ดังนั้น จากที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบของรูปแบบ การดูแลช่วยเหลือผู้เรียนสูงวัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านผู้เรียน ด้านผู้สอน ด้านสื่อ เทคโนโลยี ตำรา วัสดุอุปกรณ์ และด้าน อาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก

2. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

2.1 ความหมายของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

กระบวนทัศน์ใหม่ในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุคือ การพัฒนาให้ผู้สูงอายุมีพลังและมี การเรียนรู้ตลอดชีวิต ระดับการศึกษาที่ต่ำ และการขาดการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะสัมพันธ์กับการเกิด ภาวะทุพพลภาพ การเสียชีวิต และการไม่มีงานทำ (ระวี สัจจโสภณ, 2556)

แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นครั้งแรกในการประชุมเรื่องการศึกษา ของ UNESCO เมื่อปี พ.ศ. 2507 และในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในการจัดการศึกษา ของประเทศต่างๆ ทั่วโลก การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุจึงควรนำแนวคิดนี้ไปปรับใช้ เพื่อให้ผู้สูงอายุ ได้รับการพัฒนาทุกด้านโดยสัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน เนื้อหาการเรียนรู้ควรตอบสนองความต้องการ ของผู้สูงอายุ ตามความสามารถในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล วิธีการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ ได้แก่การจูงใจให้ผู้สูงอายุเข้ารับการศึกษ เน้นเรื่องประโยชน์ที่ผู้สูงอายุจะ ได้รับ ผู้จัดการศึกษาและผู้สอนควรเป็นผู้อยู่ในพื้นที่กิจกรรม การจัดการศึกษาควรบูรณาการอย่าง หลากหลายรูปแบบ เน้นการอภิปรายหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ และมีการ ประเมินผลตามสภาพจริงด้วยการสังเกต (อาชญญา วีระเทพ วรรัตน์ ปาน และระวี สัจจโสภณ, 2554)

2.2 จิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

วัยผู้ใหญ่นั้นเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานที่สุดสำหรับมนุษย์เราทุกคน ตลอดจนเป็นช่วงเวลาที่สามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้มากที่สุด และเป็นเวลาที่เราจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ตลอดไปด้วย โดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งใน การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ทั้งด้านที่เกี่ยวกับพัฒนาการ สมมุติฐานที่เกี่ยวกับการ เรียนรู้ของผู้ใหญ่ การเปลี่ยนแปลงในวัยผู้ใหญ่ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ และเทคนิคในการสอนผู้ใหญ่

สมมุติฐานที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

ศาสตราจารย์ เดย์ (Day, 1971. อ้างถึงใน เลิศชาย ปานมุข, 2015) นักจิตวิทยา แห่งมหาวิทยาลัยโตรอนโต แคนาดา ได้ทำการศึกษาค้นคว้าและได้นำเสนอแนวคิด ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่

ให้ประโยชน์ในการตรวจสอบเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ช่วยให้นักการศึกษาผู้ใหญ่มีความเข้าใจในเรื่องการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ดีขึ้น สมมุติฐานที่มีคุณค่าทั้ง 5 ประการนั้น ได้แก่

1) ช่วงชีวิตของผู้ใหญ่

จากการศึกษาถึงปัญหาต่างๆ ในช่วงชีวิตของคน ทำให้ทราบถึงสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อสติปัญญาของผู้ใหญ่ อันมีผลทำให้การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ดีกว่าคนหนุ่มสาว ปัญหาอันสำคัญก็คือการเสื่อมถอย ซึ่งเป็นลักษณะธรรมชาติของชีวิตนั่นเอง และการเสื่อมถอยนั้นพบว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญๆ 3 ประการ สำหรับผู้ใหญ่ ได้แก่

(1) การไม่ได้ใช้ ความล้มเหลวเกี่ยวกับความสามารถต่างๆ นั้นมีสาเหตุสำคัญมาจากการไม่ได้ใช้นั้นเป็นเวลานาน

(2) โรคภัยไข้เจ็บ ความเจ็บป่วยนับว่าเป็นอุปสรรคที่ทำให้มีการเสื่อมถอยได้มากยิ่งขึ้นในวัยผู้ใหญ่

(3) การขาดความสนใจ เนื่องจากไม่มีแรงจูงใจที่สูงมากพอจึงมักจะทำให้ไม่ค่อยเกิดความสนใจในกิจกรรมต่างๆ

2) การเปลี่ยนแปลงบทบาท

การเปลี่ยนแปลงบทบาทที่สำคัญๆ ซึ่งบังเกิดขึ้นแก่ผู้ใหญ่ มักจะได้รับการบรรลุดังจุดสุดยอดในอาชีพการงาน ช่วยให้บุตรได้รับอิสรภาพและเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบต่อไป การยอมรับสภาพชีวิตครอบครัวที่ลูกๆ แยกตัวออกไปในบางครั้งผู้ใหญ่ก็เกิดความสับสนในบทบาทฐานะทางสังคม หรือระดับฐานะทางเศรษฐกิจและระดับชั้นทางสังคมได้เสมอๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ โนลส์ (Malcolm S. Knowles) ได้แยกประเภทของบทบาทต่างๆ ควบคู่กับสมรรถภาพของบทบาท มีสาระสำคัญของข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

(1) ผู้เรียน การอ่าน การเขียน การคิด - คำนวณ การรับรู้ การมีความคิดรวบยอด การประเมินผล จินตนาการ

(2) การรู้จักตนเอง การวิเคราะห์ตนเอง การมีความรู้สึก การสร้างเป้าหมายในชีวิต การทำให้คุณค่าของชีวิต เด่นชัด การแสดงออก

(3) ความเป็นเพื่อน ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ การรับฟัง การให้ความร่วมมือ การแบ่งปัน การให้ความช่วยเหลือและสนับสนุน

(4) การเป็นพลเมืองดี การมีส่วนร่วมคือ การเป็นผู้นำ การตัดสินใจการอภิปราย แสดงความคิดเห็น การมองเห็นคุณค่าอื่นๆ

(5) สมาชิกครอบครัว การบำรุงรักษาสุขภาพ การวางแผนการจัดการ การให้ความช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว การใช้จ่าย การประหยัด ความรักที่มีต่อบุคคลอื่นๆ การมีความรับผิดชอบ

(6) ผู้ทำงาน การวางแผนด้านอาชีพ มีทักษะในการทำงาน การให้คำแนะนำ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การเป็นตัวแทน ความสามารถในการดำเนินกิจการ

(7) การเป็นผู้ใช้เวลาว่าง รู้จักหาแหล่งวิทยากรต่างๆ ความซาบซึ้ง การรู้จักเล่นและออกกำลังกาย การพักผ่อนหย่อนใจ การเสี่ยงโชค

การเปลี่ยนแปลงบทบาทเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับบุคลิกภาพ และการพัฒนาตนเอง แต่ว่าการเปลี่ยนแปลงบทบาทต่างๆ อาจทำให้เกิดความตึงเครียด ทางอารมณ์ได้ ผู้ใหญ่จึงควรจะได้เรียนรู้วิธีการพักผ่อนหย่อนใจเสียบ้าง ในการเปลี่ยนแปลงบทบาทของบุคคลเช่นที่กล่าวมานี้ ทำให้บุคคลต้องประสบกับความเคร่งเครียดอันเป็นผลของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์ นักจิตวิทยา และจิตแพทย์ มีความเห็นว่ามีสิ่งสำคัญที่ผู้ใหญ่สามารถเรียนรู้ได้คือ ต้องรู้จักวิธีการผ่อนคลายความตึงเครียดของอารมณ์เหล่านี้ให้ได้

3) วุฒิภาวะ

คำว่า “วุฒิภาวะ” หมายความว่า มนุษย์สามารถมีพัฒนาการไปในทิศทางที่อาจคาดการณ์ได้แน่นอน โดยเฉพาะก็คือจะมีความเป็นอิสระมากยิ่งขึ้น เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบตนเองได้ มีระเบียบกฎเกณฑ์ของตัวเอง มีความสามารถในการควบคุมตนเองได้ โดยสรุปก็คือบุคคลไม่จำเป็นที่จะต้องได้รับการควบคุมจากสิ่งภายนอก ในการที่จะมาบีบบังคับให้กระทำพฤติกรรมต่างๆ นอกจากนั้นแล้วพัฒนาการของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวกับวุฒิภาวะ ยังได้รับอิทธิพลมาจากการชี้แนวทางในการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วย

4) ประสบการณ์ของผู้ใหญ่

องค์ประกอบที่สำคัญมากในด้านการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ก็คือ การมีประสบการณ์ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งของผู้ใหญ่ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ใหญ่นำเอาคุณค่าเหล่านั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ ประสบการณ์ของผู้ใหญ่อาจจำแนกออกได้เป็น 3 ด้าน ก็คือ

- (1) ผู้ใหญ่ทั้งหลายจะมีประสบการณ์อยู่อย่างมากมาย
- (2) ผู้ใหญ่จะมีประสบการณ์ที่แยกออกเป็นประเภทๆ ได้แตกต่างกันไป
- (3) ประสบการณ์ของผู้ใหญ่มีการจัดเรียงลำดับ แตกต่างกัน

5) การเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง

จุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ หรือการศึกษาประเภทใดๆ ก็ตาม มีความมุ่งหมายที่จะทำให้ผู้เรียน ดำเนินการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยเกิดการเรียนรู้จากภายในตัวผู้เรียนเองซึ่งการที่ผู้เรียนจะมีลักษณะเช่นนี้ได้ เขาควรจะเป็นนักคิด เป็นนักสร้างสรรค์และขยายสมรรถภาพการเรียนรู้ไปตลอดชีวิตด้วย

สิ่งที่มีความสัมพันธ์กับการเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างมาก คือ บทบาททางสังคม” จากการศึกษาค้นคว้าส่วนมากได้ชี้ให้เห็นว่าบทบาททางสังคมบางอย่าง เช่น การเป็นพ่อ - แม่

การเป็นคู่ครอง (สามี - ภรรยา) ช่วยทำให้บุคคลซึ่งต้องแสดงบทบาทนั้นสามารถเรียนรู้และวางตัวได้ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งบุคคลส่วนมากก็เตรียมตัวเองในการเรียนรู้ บทบาทเหล่านี้ได้อย่างรวดเร็ว และสามารถแสดงบทบาททางสังคมเหล่านี้ได้อย่างดีด้วย

2.3 องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ดอลลาร์ดและมิลเลอร์ (Dollard, J., & Miller, N. E., 1950) ได้เสนอว่า การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ

1) แรงขับ (Drive) เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล เป็นความพร้อมที่จะเรียนรู้ของบุคคลทั้งสอง ระบบประสาทสัมผัสและกล้ามเนื้อ แรงขับ และความพร้อมเหล่านี้จะก่อให้เกิดปฏิกิริยา หรือพฤติกรรมที่จะชักนำไปสู่การเรียนรู้ต่อไป

2) สิ่งเร้า (Stimulus) เป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นตัวการที่ทำให้บุคคลมีปฏิกิริยา หรือพฤติกรรมตอบสนองออกมา ในสภาพการเรียนการสอน สิ่งเร้าจะหมายถึง ครู กิจกรรมการสอน และอุปกรณ์การสอนต่างๆ ที่ครูนำมาใช้

3) การตอบสนอง (Response) เป็นปฏิกิริยา หรือพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกมาเมื่อบุคคลได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้า ทั้งส่วนที่สังเกตเห็นได้และส่วนที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ เช่น การเคลื่อนไหว ท่าทาง คำพูด การรับรู้ ความสนใจ และความรู้สึก เป็นต้น

4) การเสริมแรง (Reinforcement) เป็นการให้สิ่งที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอันมีผลในการเพิ่มพลังให้เกิดการเชื่อมโยง ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองเพิ่มขึ้น การเสริมแรงมีทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ของบุคคลเป็นอันมาก

กล่าวโดยสรุป องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุประกอบด้วย แรงขับ สิ่งเร้า การตอบสนอง และการเสริมแรง โดยทั้ง 4 องค์ประกอบสามารถนำไปพัฒนาเป็นรูปแบบที่ใช้ในการดูแลผู้เรียนสูงวัยในระบบการศึกษาทางไกลได้

2.4 แนวทางการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ

การเข้าใจในความเป็นผู้สูงอายุและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นประเด็นที่สำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ และการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดูแลตนเอง เป็นผู้สูงอายุและมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีผู้ดูแล (care giver) ที่มีความรู้ความสามารถ เป็นบุคคลที่ผู้สูงอายุไว้วางใจ เชื่อถือ และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้สูงอายุ การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ และการคงไว้ซึ่งความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การลดการเป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง อีกทั้งการพัฒนาแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและผู้ดูแลมีความจำเป็นและสำคัญ เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาวะและความผาสุก กลยุทธ์ในการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุ

ที่รวมกลุ่มกัน เช่น ชมรมผู้สูงอายุ บ้านพักผู้สูงอายุ/คนชรา สถานที่รับดูแลผู้สูงอายุ ที่สำคัญเพื่อให้ประสบความสำเร็จ มีแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้ (Mauk, 2010)

1) การเตรียมการ

- (1) เยี่ยมชม/ศึกษาสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่จะใช้ในการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ
- (2) พูดคุย สอบถามสิ่งที่ผู้บริหารหรือผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุหรือผู้มีอำนาจ ผู้เกี่ยวข้อง ในสิ่งที่ต้องการให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้
- (3) พูดคุย สอบถามความต้องการ ความคิดเห็นจากผู้สูงอายุในสิ่งที่ผู้สูงอายุ ต้องการเรียนรู้และต้องการความช่วยเหลือ
- (4) จัดตารางวัน เวลา ในการจัดการเรียนรู้ในประเด็นที่ได้มาให้หลากหลาย และเพียงพอ และให้มีการประกาศแจ้งเตือน เชิญชวนเป็นระยะ
- (5) ตรวจสอบให้มั่นใจว่าวันเวลาที่วางแผนไม่รบกวนกิจกรรมตามปกติของผู้สูงอายุ โดยวางแผนให้สอดคล้องไปกับกิจกรรมตามปกติของชมรม/บ้านพักผู้สูงอายุ/คนชรา สถานที่รับดูแลผู้สูงอายุ
- (6) ชี้แจง เชิญชวนผู้สูงอายุ และค้นหาโอกาส ช่องทางที่จะกระตุ้น ประชาสัมพันธ์ ให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม
- (7) เตรียมสื่อการสอนอุปกรณ์นำเสนอที่ดี วางแผนให้คู่มือ เอกสารประกอบการเรียนรู้ อุปกรณ์ช่วยเรียนรู้ ที่เหมาะสมและสะดวกต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
- (8) ออกแบบโปรแกรมชุดการเรียนรู้โดยประยุกต์กลยุทธ์การสอนและการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (ตามกลยุทธ์ในการดำเนินการสอน ข้อ 2)
- (9) มีความยืดหยุ่น ให้เวลาผู้สูงอายุได้เรียนรู้เต็มที่ เพียงพอ อาจมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมเวลาถ้าผู้เรียนต้องการ
- (10) ให้โอกาสผู้สูงอายุได้ถามคำถาม ตอบคำถาม และให้โอกาสในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรื่องราว ให้เวลาและสอบถามรายบุคคลภายหลังสิ้นสุดการสอน

2) กลยุทธ์ในการดำเนินการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

- (1) ประยุกต์ใช้หลักการและทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
 - ก. ประเมินความพร้อมในการเรียนรู้ของผู้เรียน
 - ข. เข้าไปมีส่วนร่วม (involve audience) โดยการเริ่มใช้คำถามหรือในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ
 - ค. เชื่อมโยง ชี้ให้เห็นภาพความเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

ง. ให้เหตุผลในการเรียนรู้ ซึ่ให้ผู้สูงอายุเห็นความจำเป็น ความสำคัญของ
เรื่องที่ต้องการให้เรียนรู้ โดยใช้ข้อมูลสถิติ การวิจัย เป็นต้น

(2) ใช้รูปแบบวิธีการสอนที่หลากหลายเพื่อกระตุ้นและดึงดูดความสนใจ เช่น

ก. พาวเวอร์พอยต์ (Power point)

ข. วีดีโอ/ซีดี (VDO/ CD)

ค. เอกสารประกอบคำบรรยาย (Handouts)

ง. โบรชัวร์ (Brochures)

จ. โปสเตอร์ (Posters)

ฉ. การสาธิต/อุปกรณ์ (Demonstration/ equipment)

ช. แบบทดสอบ (Quizzes)

(3) ตระหนักและจดจำลักษณะและความต้องการเฉพาะของผู้สูงอายุตาม
ความต้องการและการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ

ก. หลีกเลี่ยงการยืนบริเวณหน้าต่าง หรือประตู เพราะแสงอาจเป็นอุปสรรค

ข. พูดช้า เสียงดัง ฟังชัด อาจใช้เครื่องขยายเสียง ลดสิ่งรบกวนต่างๆ

ค. อยู่ด้านหน้าของผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถอ่านริมฝีปากผู้บรรยายได้

ในกรณีที่อาจฟังได้ไม่ชัดเจน

ง. การเรียนรู้แต่ละครั้งควรใช้เวลาประมาณ 20-40 นาที

จ. เลือกใช้ห้องหรือสถานที่ที่จัดได้เพียงพอ เอื้อต่อผู้สูงอายุที่นั่งรถเข็น หรือมี
อุปกรณ์ช่วยเหลือต่างๆ

ฉ. เอกสารประกอบต้องตัวใหญ่ สีดำบนพื้นสีขาว เพื่อให้ง่ายต่อการอ่าน
และการมองเห็น

ช. สไลด์ประกอบการบรรยายตัวโต ตัวหนังสือไม่มากเกินไป จำนวนสไลด์
ไม่มากเกินไปความจำเป็น สีพื้นเหมาะสม ง่ายต่อการมองเห็น

ซ. ควบคุมบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้

ฅ. เลือกห้องหรือสถานที่และจัดบรรยากาศ สถานที่ให้เหมาะสม เพียงพอ

ญ. มีผู้ช่วยคอยช่วยเหลือจัดหาที่นั่งกรณีมีผู้สูงอายุมาสาย หรือ ผู้สูงอายุ

บางรายต้องออกจากกลุ่มด้วยเหตุผลความจำเป็น เพื่อป้องกันการรบกวนผู้สูงอายุรายอื่นๆ ที่กำลังเรียนรู้

ฎ. รักษาอุณหภูมิในห้องเรียนให้พอเหมาะ ไม่หนาวหรือร้อนเกินไป

(4) นำเสนอและถ่ายทอดความรู้แบบกัลยาณมิตร

ก. เลือกรื่องที่อยู่ในความสนใจของผู้สูงอายุ เช่น พินัยกรรมชีวิต เจตนา การตาย วิตามินและแร่ธาตุ สารอาหาร อาหารเสริม การป้องกันโรคหลอดเลือดสมอง การจัดดอกไม้ การออกกำลังกาย เป็นต้น

ข. สร้างหัวข้อ ชื่อเรื่องที่จะนำเสนอให้ดึงดูดความสนใจ กระตุ้นและเร้าอารมณ์ให้ผู้สูงอายุอยากเรียนรู้

ค. ใช้ภาษาชาวบ้าน เข้าใจง่าย อธิบายประเด็นที่อาจสับสน ไม่ใช่ศัพท์วิชาการหรือศัพท์เฉพาะ

ง. อาจเชิญวิทยากรที่โด่งดัง เป็นที่ชื่นชอบและเป็นที่ยอมรับเพื่อดึงดูดผู้สูงอายุ

จ. อาจมีการให้รางวัล ของขวัญ หรือให้นำกลับไปปฏิบัติที่บ้านในบางประเด็นที่ส่งเสริมการเรียนรู้

ฉ. ตรวจสอบให้มั่นใจว่าเอกสาร สื่อประกอบการเรียนรู้เหมาะสมกับความสามารถ (literacy level) พื้นฐานด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของผู้สูงอายุ

โดยสรุปแล้ว แนวทางการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนสูงวัยในระบบการศึกษาทางไกลต้องให้ความสำคัญตั้งแต่การเตรียมการ กลยุทธ์ในการดำเนินการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยบูรณาการทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ รูปแบบวิธีการเรียนการสอนที่กระตุ้นความสนใจของผู้สูงอายุ ตระหนักและจดจำลักษณะและความต้องการเฉพาะของผู้สูงอายุตามความต้องการและการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้สูงอายุ และใช้การนำเสนอและถ่ายทอดความรู้แบบกัลยาณมิตร

3. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

3.1 ความเป็นมาของการจัดการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (มสธ.) จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2521 เป็นมหาวิทยาลัยเปิดใช้ระบบการศึกษาทางไกล ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์แก่นักศึกษาผ่านสื่อประสมประกอบด้วย สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเอื้ออำนวยให้นักศึกษาสามารถศึกษาได้ด้วยตนเองไม่ต้องเข้าชั้นเรียนตามปกติโดยใช้วิธีการศึกษาผ่านสื่อการสอนต่างๆ การมอบหมายกิจกรรมให้ทำการเข้ารับการสอนเสริม การเข้าร่วมกิจกรรมฝึกปฏิบัติในบางชุดวิชาตามระยะเวลาและสถานที่ที่มหาวิทยาลัยกำหนด

มสธ. จัดการศึกษาใน 3 รูปแบบ คือ 1) การศึกษาในระบบตามโครงสร้างหลักสูตรระดับ ประกาศนียบัตร ระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา สามารถศึกษาภายในระยะเวลาไม่เกิน 3 เท่าของระยะเวลาการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 2) การศึกษานอกระบบในโครงการ

สัมฤทธิ์บัตรเป็นการศึกษาต่อเนื่องสำหรับทุกวัยโดยนำชุดวิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรต่างๆ ให้ผู้เรียนเลือกเรียนได้ครั้งละ 1-3 ชุดวิชาเมื่อสอบผ่านจะได้รับสัมฤทธิ์บัตรรับรองความรู้และสามารถโอนชุดวิชาเข้าในหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยได้ 3) การศึกษาตามอัธยาศัยผ่านสื่อการศึกษาที่เผยแพร่ในช่องทางต่างๆ และการบริการวิชาการแก่สังคม ทั้งที่เรียกเก็บค่าใช้จ่ายและไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่าย รวมทั้งการให้บริการด้านการวิจัย

ในด้านหลักสูตร มสธ. มีหลักสูตรการศึกษาที่ผ่านกระบวนการศึกษาความเป็นไปได้ (Feasibility Study) ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลักสูตรตามปณิธานของมหาวิทยาลัย “มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชในฐานะเป็นมหาวิทยาลัยในระบบเปิดยึดหลักการศึกษาดูแลชีวิต มุ่งพัฒนาคุณภาพของประชาชนทั่วไป เพิ่มพูนวิทยฐานะแก่ ผู้ประกอบอาชีพและขยายโอกาสทางการศึกษาต่อสำหรับทุกคน เพื่อสนองความต้องการของบุคคลและสังคม ด้วยการจัดระบบการเรียนการสอนทางไกล ซึ่งใช้สื่อการสอนทางไปรษณีย์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ สื่อออนไลน์ และวิธีการอื่นที่ผู้เรียนสามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องเข้าชั้นเรียนตามปกติ” ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง ปัจจุบันมีสาขาวิชาที่เปิดสอนทั้งสิ้น 12 สาขาวิชา ได้แก่ 1) สาขาวิชาศิลปศาสตร์ 2) สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ 3) สาขาวิชาวิทยาการจัดการ 4) สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ 5) สาขาวิชานิติศาสตร์ 6) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ 7) สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ 8) สาขามนุษยนิเวศศาสตร์ 9) สาขาวิชารัฐศาสตร์ 10) สาขาวิชานิติศาสตร์ 11) สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และ 12) สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ และในปีการศึกษา 2563 มีหลักสูตรการศึกษาทั้งสิ้น จำนวน 90 หลักสูตร จำแนกตามระดับการศึกษา คือ ระดับต่ำกว่าปริญญาตรีและปริญญาตรี จำนวน 50 หลักสูตร (ระดับประกาศนียบัตร จำนวน 21 หลักสูตร และระดับปริญญาตรี จำนวน 29 หลักสูตร) ระดับบัณฑิตศึกษา จำนวน 40 หลักสูตร (ระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต จำนวน 1 หลักสูตร ระดับปริญญาโท จำนวน 28 หลักสูตร และระดับปริญญาเอก จำนวน 11 หลักสูตร) และมีจำนวนนักศึกษาในระดับปริญญาตรีมากกว่าระดับอื่น

ปัจจุบัน มสธ. ได้มีการจัดทำแผนพัฒนามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) และการถ่ายทอดสู่กิจกรรม / โครงการ ที่จะดำเนินการในแผนพัฒนา ระยะ 5 ปี (พ.ศ.2561-2565) โดยมีองค์ประกอบหลัก ดังนี้

1) วิสัยทัศน์ มสธ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ได้แก่

“เป็นมหาวิทยาลัยเปิดชั้นนำของโลกที่ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมการศึกษาทางไกล เพื่อโอกาสการเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิตสำหรับทุกคน”

2) Re-Venting มสธ. ระยะ 20 ปี ได้แก่

การผลิตบุคลากรวิชาชีพสาขาต่างๆ (Professional Development)

3) พันธกิจ (Mission) 5 ข้อ ประกอบด้วย

- (1) จัดให้มีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต
- (2) วิจัยพัฒนาองค์ความรู้ และนวัตกรรม เพื่อใช้ในการพัฒนาบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศ
- (3) บริการวิชาการ เพื่อบูรณาการความรู้ไปใช้ประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และประเทศให้มั่งคั่ง และยั่งยืน
- (4) เรียนรู้ อนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน และเผยแพร่ศิลปและวัฒนธรรม
- (5) พัฒนาองค์กรให้มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และมีธรรมาภิบาล

4) อัตลักษณ์ มสธ. 2564-2580 ได้แก่

- (1) ระบบการศึกษาทางไกล และความเป็นมหาวิทยาลัยเปิด
- (2) ระบบที่เอื้อให้ศึกษาด้วยตนเอง
- (3) สื่อการศึกษาที่หลากหลาย ด้านเนื้อหา และรูปแบบการศึกษา ตลอดชีวิต

5) อัตลักษณ์ผู้เรียน คือมีวินัย ใฝ่เรียนรู้

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ยังได้จัดทำแผนพัฒนาความเป็นเลิศของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566-2570) ขึ้น เพื่อใช้เป็นกรอบทิศทางการดำเนินงานของ มหาวิทยาลัยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้วิสัยทัศน์ “เป็นมหาวิทยาลัยเปิดชั้นนำของโลกที่ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมการศึกษาทางไกล เพื่อโอกาสการเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิตสำหรับทุกคน” และปณิธาน “การให้โอกาสทางการศึกษาด้วยระบบการศึกษาทางไกล” มุ่งพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนทุกกลุ่มอาชีพ ทุกศาสนา ทุกเพศ ทุกวัย ผู้ต้องขัง พระภิกษุสงฆ์ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ขาด โอกาส และผู้ที่ต้องการเสริมโอกาสที่มีให้กว้างขวางขึ้น มีการจัดการศึกษาที่พัฒนาการจากเทคโนโลยีแบบดั้งเดิมมาสู่เทคโนโลยีดิจิทัล และมียุทธศาสตร์การขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยไปสู่การเป็น Digital University โดยมุ่งเน้นการจัดการเรียนการสอนออนไลน์สมบูรณ์แบบ การจัดการเรียนการสอนแบบ Blended learning อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนไป

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชได้กำหนดเป้าหมายของการพลิกโฉมของมหาวิทยาลัยไว้จำนวน 5 ข้อ ดังนี้ **เป้าหมายที่ 1** การขยายโอกาสทางการศึกษา เพื่อเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้กับประชาชนคนไทยไปยัง กลุ่มเป้าหมายที่กว้างขึ้น โดยใช้ระบบการเรียนการสอนทางไกล (Education for all by ODL) **เป้าหมายที่ 2** นำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการจัดการศึกษาทางไกลให้เป็น Digital University **เป้าหมายที่ 3** ผลิตบัณฑิต การวิจัยนวัตกรรม และการบริการวิชาการแก่สังคม เพื่อตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ชาติและการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน โดยใช้กลไกระบบการศึกษาทางไกล **เป้าหมายที่ 4** สร้าง Digital ODL Content ในรูปแบบ Big Data ภายใต้ระบบนิเวศ ให้เป็นสังคม แห่งการเรียนรู้ใน

ศตวรรษที่ 21 เป้าหมายที่ 5 เป็นต้นแบบของมหาวิทยาลัยเปิด ในการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียน การสอน ทางไกลในระดับประเทศ และนานาชาติที่เน้นออนไลน์สมบูรณ์แบบ

ในแผนพัฒนาความเป็นเลิศของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566-2570) โดยกำหนดพันธกิจไว้จำนวน 5 พันธกิจ ประกอบด้วย 1) จัดให้มีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต 2) วิจัยพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรม เพื่อใช้ในการพัฒนาบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศ 3) บริการวิชาการ เพื่อบูรณาการความรู้ไปใช้ประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และประเทศให้มั่นคง และยั่งยืน 4) เรียนรู้ อนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน และเผยแพร่ศิลปประเพณีวัฒนธรรม 5) พัฒนาการให้มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และมีธรรมาภิบาล

สำหรับพันธกิจที่ 1 คือจัดให้มีการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ประกอบด้วย ประเด็นยุทธศาสตร์ จำนวน 3 ยุทธศาสตร์ คือ 1) สร้างการเรียนการสอน และการวัดประเมินผล มสธ. ให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกและท้องถิ่น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และความเสมอภาคทางการศึกษา ประเด็นยุทธศาสตร์ 2) พัฒนาการความเข้มแข็งและความทันสมัยทางวิชาการในระดับชาติ และนานาชาติ และยกระดับมาตรฐานการศึกษาสู่สากลตามอัตลักษณ์ของ มหาวิทยาลัย ประเด็น ยุทธศาสตร์ และ 3) พัฒนาระบบบริการการศึกษาให้มีคุณภาพ และจัดกิจกรรม นักศึกษา/ผู้เรียน ที่ส่งเสริมผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ และประสบการณ์ให้สอดคล้องกับ ทักษะใหม่ในอนาคต และคนไทย 4.0

เมื่อพิจารณารายละเอียดของพันธกิจที่ 1 ในยุทธศาสตร์ที่ 3 แล้วจะเห็นว่ามหาวิทยาลัย มุ่งให้ความสำคัญของพัฒนาระบบบริการการศึกษาให้มีคุณภาพและมุ่งพัฒนาการจัดกิจกรรมสำหรับ นักศึกษา/ผู้เรียน ที่ส่งเสริมผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้และประสบการณ์ให้สอดคล้องกับทักษะใหม่ในอนาคต และคนไทย 4.0 ซึ่งเป็นหนึ่งในปณิธานของ มสธ. ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิตให้ความสำคัญ กับผู้เรียนทุกช่วงวัย ซึ่งผู้เรียนสูงวัยก็ถือว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญที่ระบบการศึกษาทางไกลของ มสธ. ต้องคำนึงถึงและมีอาจมองข้ามได้ ดังนั้นการพัฒนารูปแบบการช่วยเหลือผู้เรียนสูงวัยในระบบ การศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยในการวิจัยในครั้งนี้ จึงเป็นการตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ ตามแผน พัฒนาความเป็นเลิศของมหาวิทยาลัยระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566-2570) และมีความสอดคล้องเชื่อมโยง กับเป้าประสงค์ ยุทธศาสตร์และแผนงานภายใต้ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อววน.) และกิจกรรมการพลิกโฉมมหาวิทยาลัย ที่มุ่งพัฒนาให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพ และโอกาสอย่างเต็มที่ในการพึ่งตนเอง มีคุณค่าและสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สังคม เพื่อรองรับสังคมสูงวัย ให้ผู้สูงอายุไทยที่สามารถพึ่งตนเองได้ และสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สังคม

3.2 ปัญหาและความต้องการของผู้เรียนสูงวัยเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ในระบบการศึกษา

ทางไกล

แม้มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชจะมีปณิธานที่ให้โอกาสทางการศึกษา และมุ่งพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนทุกกลุ่มเอเชีย ทุกศาสนา ทุกเพศ ทุกวัย และทุกสถานภาพด้วยระบบการศึกษาทางไกล ซึ่งเป็นระบบที่ใช้การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก พร้อมสื่อหลัก สื่อเสริม และกิจกรรมการเรียนการสอนที่มหาวิทยาลัยจัดสนับสนุนซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในระบบปิด จึงพบการลาออกกลางคันของนักศึกษาระดับปริญญาตรีโดยไม่แยกช่วงวัยในจำนวนมากทุกปี และจากการศึกษาที่ผ่านมา (บุญศรี พรหมพันธ์ และคณะ, 2550 และสุมาลี สังข์ศรี และคณะ, 2553) พบว่า ปัจจัยด้านทักษะการเรียนรู้ในระบบทางไกล และความรู้ความสามารถเดิมของนักศึกษาเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้นักศึกษาลาออกกลางคัน โดยปัจจัยในส่วนของมหาวิทยาลัยที่ยังคงเป็นปัญหาและนักศึกษาต้องการให้ปรับปรุง (สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มสธ., 2561) ได้แก่ 1) หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนไม่เป็นที่สนใจของผู้เรียน และไม่สอดคล้องกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต 2) การขาดที่ปรึกษาในการเรียน และขาดช่องทางการศึกษาที่เข้าถึงตัวนักศึกษา รวมทั้งระบบการวางแผนการศึกษาในระบบทางไกลสู่ความสำเร็จ และ 3) การจัดกิจกรรมการสอน สื่อหลัก สื่อเสริม และการประเมินผลไม่ตอบสนองการเรียนรู้ของนักศึกษาและผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย และช่องทางการเรียนรู้ในปัจจุบัน

ในส่วนของผู้เรียนสูงวัยที่ให้ความสนใจในการศึกษาในระบบทางไกลระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชทั้ง 11 สาขาวิชา (ยกเว้นสาขาวิชาพยาบาลศาสตร์) และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี โดยในปี พ.ศ. 2565 พบว่า มีผู้เรียนสูงวัยที่อายุตั้งแต่ 60 – 87 ปี รวมจำนวน 157 คน (สำนักทะเบียนและวัดผล มสธ., 2565) ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเพิ่มเติมในเบื้องต้นเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการในเรื่องการจัดการเรียนการสอนของนักศึกษาสูงวัยระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ด้วยการสัมภาษณ์ พบว่า นักศึกษากลุ่มดังกล่าวต่างมีปัญหาทั้งในด้านการใช้สื่อ ทั้งที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ปัญหาการใช้วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ต่างๆ และที่สำคัญคือต้องการการดูแลช่วยเหลือในลักษณะของการให้คำปรึกษา ในกรณีที่มีปัญหา หรือความต้องการพิเศษต่างๆ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับนักศึกษาทั่วไปในวัยอื่น นอกจากนี้ ยังมีผลการศึกษา (ศิริรัตน์ จำแนกสาร, 2565) ที่พบว่า นักศึกษาสูงวัยส่วนใหญ่มีปัญหาด้านการจดจำเนื้อหาของสาระการเรียนรู้ในชุดวิชา และต้องการให้ลดความซับซ้อน หรือความยาวของโจทย์ข้อสอบ รวมทั้งต้องการรูปแบบการวัดและประเมิน ให้มีการประเมินตนเองก่อน-หลังเรียน กิจกรรมร่วมเรียนรู้ หรือสอนเสริมและการสอบ

ตารางที่ 2.1 จำนวนผู้เรียนสูงวัย จำแนกตามอายุและสาขาวิชา

อายุ	สาขาวิชา											รวม
	ศิลป	นิเทศศาสตร์	ศึกษาศาสตร์	วิทยาการ	นิติศาสตร์	วิทยาศาสตร์	เศรษฐ	มนุษยนิเวศ	รัฐศาสตร์	เกษตร	วิทยาศาสตร์	
60	2			3	13	1		1	1	1		22
61	3	1	1	7	10	2			2	1		27
62	3	1		1	7			2	2	1		17
63				2	4				1		1	8
64				3	5				1			9
65	1			1	3		2		2	4		13
66			1	1	5	1			1			9
67					3		1				1	5
68	1		1		3			1				6
69				1	3	1			1			6
70	1	1			2			1	3			8
71					2				1	2		5
72					2	1						3
73					1							1
74					2					1		3
75				1								1
76					3							3
77	1				1							2
78					1				1			2
79					1							1
80				1					1			2
81									1			1
84									1			1
85					1							1
87					1							1
รวม	12	3	3	21	73	6	3	5	19	10	2	157

ที่มา : สำนักทะเบียนและวัดผล มสธ., 2565

4. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการจัดการศึกษามหาวิทยาลัยวัยที่สาม

องค์การสหประชาชาติ (WHO, 2002) ได้เสนอแนะให้แต่ละประเทศมุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ โดยดำเนินการให้ประชากรได้เตรียมการเพื่อเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ ส่วนหนึ่งนั้นคือ การจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งมีการดำเนินการที่ประสบความสำเร็จในหลายประเทศทั่วโลก เช่น อังกฤษ ฟินแลนด์ ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เนเธอร์แลนด์ สวิสเซอร์แลนด์ สเปน สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ เป็นต้น โดยจัดในลักษณะมหาวิทยาลัยวัยที่สาม (The University of the Third Age: U3As) ซึ่งก็คือ การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุโดยตรง

อาชญญา รัตนอุบล และคณะ (2565) ได้ศึกษาสังเคราะห์แนวคิดการจัดการศึกษามหาวิทยาลัยวัยที่สาม เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงวัย จากมหาวิทยาลัยในประเทศต่างๆ ข้างต้น พบลักษณะการดำเนินการที่แตกต่างกัน อาทิ ประเทศฝรั่งเศส อังกฤษ นิวซีแลนด์ เนเธอร์แลนด์ อิตาลี และจีน จะจัดการศึกษาที่เน้นการพึ่งพาตนเอง มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของผู้สูงอายุ ใช้การแลกเปลี่ยน

ประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันและผู้เรียนกับผู้สอน เพื่อพัฒนาตนเองรอบด้านอย่างต่อเนื่อง โดยเรียนในกลุ่มเล็กๆ มีการสอนการศึกษาพื้นฐาน และเนื้อหาที่ใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น ทัศนกรรม และกิจกรรมทางสังคม โดยไม่เน้นเนื้อหาด้านวิชาการและไม่มีการสอบ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชน สำหรับประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และเยอรมัน จัดแตกต่างออกไป โดยหลักสูตรเน้นการศึกษาระดับสูงและจัดในมหาวิทยาลัย แต่แยกออกมาเป็นการเฉพาะสำหรับผู้สูงวัย โดยไม่ให้อายุอื่นมาร่วมเรียน ในขณะที่ประเทศออสเตรเลีย และสเปน จัดในมหาวิทยาลัยและหน่วยงานสังกัดอุดมศึกษา ให้การศึกษาในหลักสูตรปกติแต่ให้ผู้สูงวัยเรียนได้

จากผลการศึกษารูปได้ว่า การจัดการศึกษามหาวิทยาลัยวัยที่สาม มีรูปแบบในการดำเนินการเป็น 5 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการจัดสอนในมหาวิทยาลัยในลักษณะการเรียนเสริมระยะสั้น 2) รูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ ในชุมชน 3) รูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามอัธยาศัย 4) รูปแบบมหาวิทยาลัยวัยที่สามเสมือนจริง (vU3A) และ 5) รูปแบบผสมผสาน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้ตอบสนองกับบริบทภูมิสังคมตามแต่ละภูมิภาคของประเทศ โดยเนื้อหาการเรียนรู้ส่วนใหญ่ที่จัดโดยรูปแบบของมหาวิทยาลัยสำหรับผู้สูงอายุ จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพกาย สุขภาพจิต ระบบสวัสดิการของสังคม เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การเข้าใจวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ตลอดจนเรื่องภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งผู้เรียนสามารถเลือกเรียนตามความสมัครใจ และมีการติดตามประเมินผลในรูปแบบที่ยืดหยุ่น

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการศึกษามหาวิทยาลัยวัยที่สามในประเทศไทยนั้น ทิศทางการพัฒนา ควรมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างเป็นองค์รวมรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ หรือจิตวิญญาณ และสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ลักษณะกิจกรรมมีทั้งที่เป็นแบบเรียบง่ายผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ หรือ จากประสบการณ์ที่ผู้อื่นนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เป็นการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดี กิจกรรม การพูด คิด อ่าน เขียน อย่างสม่ำเสมอ และการใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต การศึกษาทางไกล Social Media Online courses เป็นต้น

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการใช้และความต้องการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ สรุปว่า ผู้เรียนสูงวัยเห็นว่า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมีความยุ่งยากซับซ้อนตนเองขาดความรู้และทักษะในการใช้งาน รวมทั้งไม่เคยได้รับการฝึกอบรม หรือคำแนะนำเกี่ยวกับใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต (สุรศักดิ์ มั่งสิงห์, 2555; สมาน ลอยฟ้า, 2557) จากวิทยากรที่เข้าใจข้อจำกัดของผู้สูงอายุ (อารี มัยงพงษ์, 2556) แต่ก็มีเชื่อมั่นว่าตนเองยังมีศักยภาพในการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมต่อโลกแห่งการเรียนรู้และข้อมูลข่าวสาร โดยปัจจัยที่ทำให้การเรียนรู้เทคโนโลยีสารสนเทศนั้น ต้องมีเทคนิคในการเรียนรู้ที่ไม่ยุ่งยากและเนื้อหาหลักสูตรที่เรียนรู้โดยใช้คอมพิวเตอร์หรือสื่อเทคโนโลยีต้องเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน และความสนใจที่มีได้ (พิชญพงษ์ จิระโกคานนท์, 2553)

อาชญญา รัตนอุบล, วีระเทพ ปทุม เจริญวัฒนา, วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา, ปาน กิมปี, และระวี สัจจโสภณ (2554) ได้ศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย เพื่อการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ พบว่า สภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ โดยมีผู้จัดการศึกษาและผู้สอนคือเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ในรูปแบบการจัดอบรมระยะสั้น โดยสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่ใช้มากที่สุด คือ สื่อบุคคล ประเมินผลด้วยวิธีการสังเกต มีโครงการที่จัดให้ผู้สูงอายุของหน่วยงานต่างๆ มากที่สุด คือ 1-3 โครงการ ส่วนความต้องการการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุเพื่อการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ พบว่า มีในช่วงอายุ 60-64 ปี มากที่สุด ผู้จัดการศึกษาและผู้สอน คือ ครูภูมิปัญญาหรือผู้รู้ในชุมชนในรูปแบบการจัดอบรมระยะสั้น สื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่ต้องการมากที่สุด คือ สื่อบุคคล ประเมินผลด้วยวิธีการประเมินตามสภาพจริง และต้องการให้ชมรมผู้สูงอายุส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายบริหารจัดการการจัดการศึกษาตลอดชีวิต อนาคต ภาพการจัดการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทยมีเป้าหมายการจัดเพื่อให้ผู้สูงอายุ มีสภาพร่างกายที่สมบูรณ์และมีสุขภาพดีเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพที่ดีกับครอบครัวและสามารถปรับตัวเข้ากับชุมชน สังคม และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในสังคมได้ กิจกรรมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทยเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผสมผสานการจัดการศึกษาในระบบ โรงเรียนการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยแบบบูรณาการในลักษณะสาระบันเทิง มีการสร้างและส่งเสริมแกนนำผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแกนนำในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม หลัก คือกลุ่มที่พึ่งตนเองได้ และกลุ่มที่พึ่งตนเองไม่ได้

ลัดดาวัลย์ พุทธิรักษา, สอนง โลหิตวิเศษ, รุ่งแสง อรุณไพโรจน์, และพรรณวิภา บรรณเกียรติ (2556) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาผู้ดูแลผู้สูงอายุโดยวิธีการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองและการจัดการความรู้ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า องค์กรประกอบเกี่ยวกับลักษณะผู้เรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ร่วมกับการจัดการความรู้ของผู้ดูแลผู้สูงอายุมี 4 องค์ประกอบ คือ ระบุ

ประเด็นการเรียนรู้การควบคุมตนเอง วิธีการเรียนรู้ และการนำความรู้ไปใช้ พบว่า การพัฒนาผู้ดูแลผู้สูงอายุโดยวิธีการ เรียนรู้ด้วยการนำตนเองและการจัดการความรู้ ด้วยการวิเคราะห์ดัชนีประสิทธิผล การเรียนรู้สูงกว่าเกณฑ์ 0.50 วิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ และวิเคราะห์คะแนนลักษณะผู้เรียนรู้ด้วยการนำตนเองร่วมกับการจัดการความรู้ของผู้ดูแลผู้สูงอายุก่อนและภายหลังการเข้าร่วมโครงการด้วยสถิติ Paired samples t-test ผลการทดสอบพบว่าผู้ดูแลผู้สูงอายุมีระดับคะแนนความรู้ ภายหลังการเข้าร่วมโครงการเฉลี่ยสูงกว่าคะแนนความรู้ก่อนการเข้าร่วมโครงการ ซึ่งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ มีคะแนนเฉลี่ยลักษณะผู้เรียนรู้ด้วยการนำตนเองร่วมกับการจัดการความรู้ของผู้ดูแล ผู้สูงอายุ ภายหลังการเข้าร่วมโครงการเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโครงการ และผลการประเมินความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างต่อรูปแบบการพัฒนาผู้ดูแลผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่ารูปแบบการพัฒนาผู้ดูแลผู้สูงอายุ โดยวิธีการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองและการจัดการความรู้มีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาผู้ดูแลผู้สูงอายุให้เกิดลักษณะผู้เรียนรู้ด้วยการนำตนเองร่วมกับการจัดการความรู้ได้

ศิริรัตน์ จำแนกสาร (2565) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการวัดและประเมิน การเรียนรู้สำหรับนักศึกษาผู้สูงอายุในระบบการศึกษาทางไกล มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช โดยกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาผู้สูงอายุจำนวน 154 คน ทุกสาขาวิชา ผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาผู้สูงอายุต่อการวัดและประเมินการเรียนรู้ พบว่า นักศึกษาผู้สูงอายุส่วนใหญ่ พบปัญหาด้านการจดจำเนื้อหา ร้อยละ 71.33 รูปแบบการวัดและประเมินที่ต้องการคือ การประเมินตนเองก่อน-หลังเรียน กิจกรรมร่วมเรียนรู้หรือสอนเสริม และการสอบ ร้อยละ 56.46 และต้องการให้ลดความซับซ้อนหรือความยาวของโจทย์ ร้อยละ 65.96

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แดมป์สัน โอวูซู-เมนซาห์ อเพอร์ และโอไซ-โอวูซู (Dampson, Owusu-Mensah, Apau & Osei-Owusu (2019) ได้ศึกษาความต้องการในการช่วยเหลือของผู้เรียนระบบทางไกล ในมหาวิทยาลัยวินเนมา ประเทศกานา โดยทำการศึกษาเชิงปริมาณ ในผู้เรียนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 623 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามที่ปรับมาจากแบบสอบถามของ โอซูกู (Ozoglu, 2009) และศึกษาเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่มกับผู้เรียนจำนวน 18 คน ผลการศึกษาพบว่า การช่วยเหลือตามความต้องการของผู้เรียนยังไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ พบปัญหาต่างๆ ได้แก่ การเข้าถึงระบบอีเลิร์นนิ่ง สื่อการศึกษาการติดต่อสื่อสารกับอาจารย์ การให้บริการปรึกษาหรือการสอนเสริมด้านการเรียนแบบเผชิญหน้าและต้องการให้มีบริการปรึกษาเพื่อเสริมสร้างความมั่นใจในตนเอง การช่วยเหลือเกี่ยวกับการรับเข้าเรียนและการลงทะเบียนเรียน และการช่วยเหลือด้านการใช้เทคโนโลยีสำหรับการเรียนรู้

มิวา และคณะ (Miwa et al, 2021) ได้สร้างโปรแกรมฝึกอบรมทางไกลเพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางดิจิทัลสำหรับผู้เรียนสูงวัยในมหาวิทยาลัยเปิดของประเทศญี่ปุ่น เป็นเวลานาน 12 ชั่วโมงผ่านทางบอร์ดแคส โดยใช้ช่องทางโทรทัศน์ รายการวิทยุ และแบบเผชิญหน้าแก่ 50 ศูนย์การศึกษาทำการทดสอบผลการเรียนรู้และการรับรู้ความสามารถของตนเองของผู้เรียนสูงวัยก่อนและหลังการฝึกอบรมผลการศึกษพบว่าภายหลังการฝึกอบรมผู้เรียนสูงวัยมีผลการเรียนรู้และการรับรู้ความสามารถของตนเองเพิ่มมากขึ้น

โอซูกู (Ozoglu, 2009) ได้ศึกษาความต้องการและความคิดเห็นเกี่ยวกับบริการช่วยเหลือผู้เรียนในการศึกษาระบบเปิดของประเทศตุรกี โดยใช้วิธีการศึกษาทั้งแบบเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระยะ โดยระยะแรกจะเป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับบริการช่วยเหลือผู้เรียนและการสัมภาษณ์ผู้ที่เป็นตัวแทนของสถาบัน ระยะที่สอง เป็นการสอบถามผู้เรียนโดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล เป้าหมายของผู้เรียนและแรงจูงใจในการเรียนระบบทางไกล มุมมองเกี่ยวกับความสำคัญและการเข้าถึงระบบบริการช่วยเหลือผู้เรียนและชนิดของบริการช่วยเหลือในระยะต่าง ๆ ของการเรียน รวมทั้งการใช้คำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้เรียนได้เสนอแนะข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยสำหรับการช่วยเหลือและอุปสรรคในการเรียน ทำการศึกษาผู้เรียนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 311 คน ผลการศึกษาพบว่า บริการช่วยเหลือผู้เรียนในการศึกษาระบบเปิดยังไม่ค่อยมีประสิทธิภาพความต้องการของผู้เรียน ได้แก่ การให้บริการปรึกษาเพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจของผู้เรียนการได้พบปะแบบเผชิญหน้ากับผู้สอนเพื่อให้การปรึกษาด้านวิชาการ และการได้รับการปฐมนิเทศเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอน

โอยูมา (Ouma, 2019) ได้ศึกษาการช่วยเหลือผู้เรียนในระบบเปิดทางไกล ในมุมมองของผู้สอนและผู้เรียนประเทศยูกันดา เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาพบว่าจำนวนของผู้สอนยังไม่เพียงพอ ขาดวัฒนธรรมในการอ่านหนังสือ การเขียนอ้างอิงผลงานของนักศึกษายังไม่ค่อยถูกต้อง การติดต่อสื่อสารยังมีเวลาไม่แน่นอน การให้บริการปรึกษาและการแนะแนวยังไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ อาจารย์ที่ปรึกษาวิจัยยังไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนยังขาดทักษะทางเทคโนโลยี การช่วยเหลือเกี่ยวกับการใช้ห้องสมุดยังไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ พบข้อจำกัดด้านการเงินและมหาวิทยาลัยยังไม่ค่อยให้การสนับสนุนคณะเท่าที่ควร

จากการศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ปัญหาและความต้องการที่สำคัญของผู้เรียนสูงวัยที่พบส่วนใหญ่คือ ปัญหาสุขภาพ เวลา การเข้าถึงหรือการใช้สื่อเทคโนโลยี แต่ในขณะเดียวกันก็ยังไม่พบว่ามีการศึกษาถึงรูปแบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนสูงวัยในระบบการศึกษาทางไกลโดยตรง ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนสูงวัยในระบบการศึกษาทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช